

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

**PROCJENA
DRŽAVE
BOSNA I
HERCEGOVINA**

ROMED u Bosni i Hercegovini

Isključenje od odgovornosti: Ovaj dokument je izrađen na temelju "Dodatka 4 - Upitnik" izveštaja eksterne evaluacije Programa ROMED. To nije ni dio, a ni proizvod, eksterne evaluacije koju je sproveo Blomeyer & Sanz s.a.

1.1 Uvod

Prema posljednjem službenom popisu¹ (2013) u Bosni i Hercegovini, utvrđeno je da na području ove zemlje živi 3,053,000 stanovnika, od kojih je 2,73% kategorizirano kao "ostali"². Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, 8,864 stanovnika su se izjasnili kao pripadnici romske populacije. Ipak neslužbeno, broj Roma u Bosni i Hercegovini je povećan te tako imamo 35,000 Roma u Federaciji BiH, preko 3,000 Roma u Republici Srpskoj i približno 2,000-2,500 Roma u Brčko distriktu.

Među 17 prisutnih nacionalnih manjina u zemlji, Romi su najbrojniji i u najvećem procentu su izloženi diskriminaciji. Zbog složene državne strukture i rotacije moći između tri konstitutivna naroda, niti Romi, niti predstavnici bilo kojih manjina imaju pravo da se kandidiraju na predsjedničkim izborima niti za mjesta u Domu naroda. Međutim, oni se mogu kandidirati za lokalne izbore na poziciju lokalnih vijećnika. Nedostatak osobnih dokumenata je doveo do situacije da mnogi Romi nisu u mogućnosti praktičirati politička i socijalna prava, poput prava glasa, socijalne zaštite, obrazovanja, pristupa zdravstvenom osiguranju, itd. Nedostatak dokumentacije je napravio dodatne prepreke u ostvarivanju određenih prava dok je nemogućnost pribavljanja dokumenata povezana sa siromaštvom i niskim socijalnim statusom.

Kao i u drugim susjednim zemljama, niska razina obrazovanja Roma u BiH je također alarmantna. Prema istraživanju³ koje je provelo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI) i Agencija za statistiku BiH (2013), prema završnom izvještaju UNICEF-a BiH, 69,3% romske djece pohađa osnovno obrazovanje. Ključne prepreke koje ograničavaju mogućnosti i pristup kvalitetnom obrazovanju su visoka razina siromaštva, česta promjena prebivališta, nedovoljno razumijevanje važnosti obrazovanja od strane roditelja i sl, kao i nedovoljno izdvajanje finansijskih sredstava na nacionalnoj razini za sprovođenje mjera koje su uključene u Akcioni plan za obrazovne potrebe Roma.

Kompleksna ekonomska situacija i negativan utjecaj globalne ekonomske krize, zajedno s niskom razinom obrazovanja i radnih kvalifikacija, su primarni uzroci teškog stanja u zapošljavanju Roma. Usljed neevidentiranja u službama za zapošljavanje, Romi ne koriste usluge socijalne niti zdravstvene zaštite.

Ukupno⁴ 4,406 romskih porodica u BiH su u potrebi za stambenim zbrinjavanjem/renoviranjem. Mnogi Romi i dalje žive u neformalnim naseljima, a često su im uskraćene i osnovne komunalne usluge (struja, voda, kanalizacija,sl). Ovo je ujedno i razlog zašto mnogi Romi ne mogu imati koristi od bilo kog državnog programa namijenjenog za povratnike i obnove njihove imovine.

Prema Ustavu⁵ Bosne i Hercegovine, sljedeće institucije imaju ključnu ulogu u osiguravanju prava Roma: **Vijeće ministara, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI), Ministarstvo sigurnosti, Ministarstvo pravosuđa, Uprava za europske integracija, Agencija za ravnopravnost**

¹ Popis stanovništva, domaćinstva i stanova in Bosnia and Herzegovina, 2013 rezultati popisa, dostupni na: <http://www.popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvoIzdanie.pdf>

² Zvanični naziv za nacionalne manjine ili pojedince koji se ne izjašnjavaju kao jedan od konstitutivnih naroda (Bošnjaci, Hrvati ili Srbi)

³ "Research of multiple indicators – MICS – on Roma population in Bosnia and Herzegovina 2011–2012", generisan 12. novembra, 2013. Dokument dostupan na: <http://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/1774/datafile/F3/V506>

⁴ Više informacija dostupno na: https://www.ertf.org/images/Reports/The_situation_of_Roma_in_BH_16102015.pdf

⁵ Ustav of Bosne i Hercegovine dostupan na: https://advokat-prnjavorac.com/legislation/constitution_fbih.pdf

spolova, Vlada Federacije BiH, Vlada RS i Vlade Brčko distrikta BiH. Sektor za zaštitu ljudskih prava osnovan je u okviru MLJPI iz sredstava državnog budžeta i od strane odgovarajućih donatora. Aktivnija politika za poboljšanje stanja najugroženijih Roma pokrenuta je 2002. godine s imenovanjem **Odbora za Rome pri Vijeću Ministara**, koje služi kao savjetodavno i koordinaciono tijelo.

Glavni dokument⁶ koji adresira složenost višestrukih problema socijalne isključenosti romske populacije je izrađen u okviru projekta "Podrška Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u reviziji Akcionih planova za Rome u oblasti zapošljavanja, stanovanja i zdravstva", podržan od strane Ureda koordinatora Ujedinjenih naroda s prebivalištem u Bosni i Hercegovini; Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP); Međunarodna organizacija rada (ILO); Međunarodni dječiji fond Ujedinjenih naroda za hitne potrebe (UNICEF); Fond Ujedinjenih naroda za stanovništvo (UNFPA); Agencija Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR) i Međunarodna organizacija za migracije (IOM). Bosna i Hercegovina pridružila se Dekadi inkluzije Roma (2005-2015) u 2008. godini, što predstavlja značajnu obavezu Vlade da izdvaja finansijska sredstva za implementaciju Akcionih planova za Rome (aktivnosti usmjerene ka rješavanju stambenog pitanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja). Odbor za Rome ima ovlasti da prati, inicira i predlaže aktivnosti usmjerene ka učinkovitijoj implementaciji Dekade za inkluziju Roma 2005-2015, čije su aktivnosti nastavljene i nakon 2015. godine u okviru nove inicijative "Integracija Roma 2020", zajednički finansirane od strane Evropske komisije i Fonda za otvoreno društvo.

1.2 ROMED1 ključni rezultati

Za razliku od drugih zemalja u kojima su ROMED1 i ROMED2 već implementirani i gdje je ROMED1 prvi put predstavljen tokom nekoliko godina implementacije, u Bosni i Hercegovini, ova dve faze programa su pokrenute simultano. Dok su se ROMED1 treninzi organizovali, tek edukovani medijatori su po povratku u svoje općine pomogli uspostaviti Lokalne akcione grupa kroz ROMED2, kako je u nastavku teksta objašnjeno.

Po osnovu rezultata rada facilitatora i Nacionalnog tima za sprovedbu ROMED Programa, uključujući i ROMED1 i ROMED2, poboljšana je komunikacija između zajednica i lokalnih vlasti, što svakako dovodi do jednostavnijeg identificiranja prioriteta i smanjenja prepreka u komunikaciji između zajednica i lokalnih vlasti.

ROMED1 Trening medijatora (ToM) se pokazao kao izuzetno koristan za polaznike, koji su dobili priliku da nauče više odostupnim alatima medijacije, i tako ih kasnije upotrebe u radu. Treningu su uglavnom prisustvovali mladi medijatori i medijatorke koji su već od ranije imali sveobuhvatno razumjevanje problema romske zajednice.

Od samog početka, Program je podržan od strane MLJPI i World Vision BiH. Vijeće Europe i World Vision su potpisali Memorandum o razumijevanju (MoU) u oblasti medijacije u romskim zajednicama i učinkovitoj provedbi Programa. MoU je potpisan s ciljem da se ostvari zagovaranje na lokalnoj i nacionalnoj razini, kao i za promoviranje institucionalizacije i zapošljivosti medijatora. Očekivalo se da će ova suradnja pokazati najviše rezultate u rješavanju 4 segmenta: stanovanje, zdravlje, obrazovanje i zapošljavanje. Kao rezultat toga, World Vision je mobilizirao sredstva za finansijsku podršku rada 22 medijatora u 10 općina. Nažalost, medijatori još nisu dosegli svoj puni potencijal kao vrijedan resurs, niti vidljivost. Međutim, važno je napomenuti da su tri medijatora uspješno zaposlena u javnim ustanovama.

---

⁶The content of the document is available at: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/hrv-rom-eng.pdf>

Nakon zvaničnog pokretanja ROMED Programa, 18. novembra 2013. godine, održana su dva treninga za medijatore i to: prvi, koji je održan od 10. do 13. decembra 2013. godine i drugi, od 10. do 13. aprila 2014. godine. Razdoblje prakse, koji u skladu s metodologijom treba biti do šest mjeseci, smanjen je na četiri mjeseca zbog potrebe za medijatorima u općinama u kojima je pokrenut ROMED2 program.

Zbog dosadašnje suradnje između Centra za podršku Roma "Romalen Kakanj" i drugih romskih nevladinih organizacija u BiH, kao što su CARE International i World Vision, Nacionalni tim je formiran od vrlo kvalificiranih i iskusnih stručnjaka i trenera. Proces identifikacije, selekcije i koordinacije aktivne romske mladeži da sudjeluju kao pripravnici u ROMED1 treningu, također je učinjeno vrlo efikasno. Bilo je važno prepoznati mlade ljude koji su bili spremni raditi na izgradnji kapaciteta ali i pružanja pomoći članovima svoje zajednice.

Treningu ROMED1 prisustvovalo je 46 romskih medijatora (23 muškog i 23 ženskog pola). Svih 46 sudionika su imali najmanje srednjoškolsko obrazovanje, a neki od njih trenutno studiraju i imaju dugogodišnje iskustvo o pitanjima Roma u svojim općinama. Ovi medijatori sa terena rade na poboljšanju kvaliteta obrazovanja, upisivanje djece u predškolske ustanove, te na pribavljanju lične dokumentacije (rodni list, zdravstveno osiguranje). Predstavnici javnih institucija (službenik općine Kakanj / Službenik za odnose sa javnošću općine Visoko) su bili aktivni u ovom procesu.

Na drugom treningu ROMED medijatora, sudjelovalo je 53 učesnika (34 muškog i 19 ženskog pola) iz devet općina (četiri u Federaciji Bosne i Hercegovine, četiri u Republici Srpskoj i jedna iz Brčko distrikta). Bitnu ulogu u procesu odabira učesnika imao je pol i dobna ravnopravnost. Svi medijatori su bili još ranije aktivni u svojim udruženjima, koja pokrivaju širok spektar različitih aktivnosti u svom radu: pomoći u obrazovanju za djecu unutar i izvan školskog sustava, istraživanja u romskim zajednicama u vezi zdravstvenih problema, administrativne pomoći, suradnja s jedinicama lokalne samouprave i općinskim službenicima, stambena pitanja, itd. Treningu su prisustvovali i učesnici sa nacionalne i lokalne razine: predstavnici MLJPI, službenik općine Kakanj za inkluziju Roma, zamjenik gradonačelnika općine Tuzla i Brčko distrikta, tehnički savjetnik u Ministarstvu prosvjete i romski službenik u Vladi distrikta Brčko.

Drugi trening je dao priliku učesnicima da razmijene svoja iskustva i znanja stečena tijekom prethodnog treninga, kao i u razdoblju prakse. Participativno planiranje kao mehanizam je korišten za rješavanje konkretnih problema u lokalnoj zajednici, kao i razvijanje akcionih planova u skladu s resursima općina, uključenih u ROMED Program. Najvažniji elementi za poboljšanje rada medijatora iz ROMED1 kurikuluma su inovativni, sveobuhvatni i prilagođen pristup pojedinim situacijama i potrebama medijatora i njihovih zajednica.

Konstatacijom Nacionalnog projektnog službenika, razdoblje između dva treninga je visoko cijenjeno od strane medijatora zbog konkretnih zadataka koje su tom prilikom preuzeli. Najmanje polovina identificiranih medijatora postali su aktivni volonteri, pružajući pomoć i podršku svim članovima zajednice. Nakon treninga, rad 22 medijatora finansijski je podržan od strane World Vision BiH. Nepotrebno je naglašavati da su medijatori bili konstantno usmjeravani i podržavani od strane ROMED Nacionalnog tima. Vijeće Europe je dodijelilo certifikate medijatorima kao i akreditaciju u vidu bedža, kako bi njihovo prepoznavanje od strane domaćih institucija bilo olakšano. Certifikat takođe pruža i neku vrstu punomoćja u procesu asistencije romskim zajednicama.

Sve u svemu, 53 medijatora je obučeno u barem jednom od treninga u Bosni i Hercegovini, a 46 medijatora su certificirani od strane Vijeća Europe i Evropske unije. Preostalih 7 medijatora su primili potvrde o sudjelovanju.

Što se tiče obrazovanja, u općinama u kojima su trenirani medijatori već bili aktivni, primjetno je da su romska djeca sve više prisutna u predškolskom i osnovnom obrazovanju, uz smanjenu razinu napuštanja školskog sustava. ROMED Program je kroz medijatore značajno pomogao u poticanju roditelja romske

djece o važnosti i samog procesa upisa u škole. Posebna pažnja posvećena je poboljšanju kvaliteta obrazovanja. Obrazovni medijatori su konstantno pratili uspjeh djece i prosjek ocjena. Konkretno, škola koristi kapacitet medijatora za nadzor i prisutnost ali i za utvrđivanje razloga za izostanak djece iz škole. Na taj način roditelji imaju veću obavezu slijediti obrazovni proces njihove djece, dok su djeca svjesna prisutnosti medijatora te na taj način ne mogu izostajati sa nastave. Ovaj mehanizam je uveliko smanjio stope napuštanja školovanja romske djece. Podneseno je nekoliko inicijativa za pružanje male financijske pomoći (stipendija) za romsku djecu, kao i prijedloge za besplatnu edukaciju.

Konstatacijom Nacionalnog koordinatora, medijatori su doprinijeli povećanju pristupa uslugama u zajednici. Članovi zajednica su pravovremeno obavješteni o načinima dobivanja lične dokumentacije, rokovima i procesu ostvarivanja prava na zdravstveno osiguranje, upisa djece u predškolske i školske ustanove. Zahvaljujući aktivnoj posvećenosti medijatora, stopa upisa romske djece u matične knjige rođenih je povećana. Posebna pažnja je stavljena na praćenje prenatalnog razvoja u trudnoćama. Također je važno imati na umu da je smanjen postotak osoba bez osobne dokumentacije (od 40% na 30%). Osim toga, aktivno sudjelovanje medijatora doprinosi smanjenu nepovjerenja između institucija vlasti i zajednice, olakšavajući proces za ostvarivanja osnovnih ljudskih prava.

Važnost medijatora također se može izvući iz činjenice da su njihove odgovornosti u praksi mnogo veće od onih koje su im zaista dodijeljene. Tačnije, zajednice očekuju stalnu potporu medijatora u pronalaženju rješenja za njihove svakodnevne probleme. To se odnosi i na situacije u kojima ne postoje zakonski postupci na raspolaganju za rješavanje određenih situacija. To je razlog zašto medijatore treba dodatno stimulirati da daju svoj maksimum i nastave pomagati svoje zajednice. Nepotrebno je naglašavati da medijatori ne mogu raditi besplatno, a time je i stalno financijsko izdvajanje sredstava i više nego potrebno.

Osim izgradnje kapaciteta, ovaj program se zalagao za postizanje bolje prepoznatljivosti i zapošljavanja medijatora u lokalnim institucijama. Predstavnici institucija vlasti često su u direktnoj komunikaciji sa medijatorima što olakšava suradnju, posebno kada je potrebno brzo djelovanje i kada institucije osjećaju da nemaju dovoljno kapaciteta za rješavanje određenog problema.

Prema konstatacijama Nacionalnog tima, iako je program dobio snažnu institucionalnu podršku od MLJPI (kao i CAHROM predstavnika i Nacionalne kontakt točke za Strategije uključivanja Roma), kao i Roma stručnjaka koji rade u različitim institucijama na nacionalnoj razini, ROMED1 kao resurs i dalje pokazuje ograničen doseg prema drugim državnim institucijama. Ovaj nedostatak informacija dovodi do određenog straha od prihvatanja medijatora u okviru institucija. Ovo je prioritetno, jer bi program trebao postati dio državnog sustava kako bi ostao održiv. Na kraju, vidljivost može biti poboljšana jačim pritiskom Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara Vijeća Evrope za pitanja Roma, na institucije koje se bave ovom problematikom u BiH. Osim toga, ROMED bi tako mogao postati od ključnog značaja za provedbu Strategije za uključivanje Roma, kao i jačanja kapaciteta resursa svih postojećih lokalnih programa koji se bave nacionalnim politikama. Primjer nedovoljnog priznavanja programa je činjenica da su samo tri medijatora u radnom odnosu u okviru državnih institucija za cijelo vrijeme trajanja programa u BiH (2013-2015). Značajan postotak medijatora je dobio financijsku potporu od drugih zainteresiranih strana (World Vision-a, Care International), što je zaista pozitivno, ali ipak nedovoljno i kratkoročno. Dakle, prava održivost može biti zajamčena samo ako Program postane prisutan i priznat u državnom sustavu, sa medijatorima koji su financijski podržani i zaposleni u okviru institucija.

Jedan primjer dobre prakse svakako je nedavna organizacija prve Romske političke akademije (RPA) u Bosni i Hercegovini u kojima su ROMED1 medijatori imali ključnu ulogu. Događaj je organiziran u okviru ROMED Programa, uz financijsku potporu Saveza za uključivanje Roma i Jedinice izborne asistencije i popisa stanovništva pri Vijeću Evrope. Medijatori su bili aktivno uključeni u sve faze, počevši od

identificiranja kandidata, posjete zajednicama i vođenja radionica za podizanje svijesti, pa čak i sudjelovanje na treninzima. RPA je implementirana u četiri trening-modula, na kojima je pripremljeno 20 romskih kandidata za lokalne izbore (održane 2. oktobra 2016). Prvi modul se sastojao od dva treninga i to: prvi- 13. avgusta i drugi- 27. i 28. avgusta 2016. U drugom modulu, ROMED Nacionalni tim, zajedno sa medijatorima, organizovali su 10 radionica za podizanje svijesti u romskim zajednicama u cilju skretanja pozornosti na važnost glasovanja. Posljednja dva modula/treninga su održana nakon izbora, na kojima su učestvovali Romi koji su uspjeli biti odabrani za općinska vijeća. Krajnji rezultat akademije je da su 10 od ukupno 20 kandidata postali vijećnici u devet općina, od kojih su mnogi bili medijatori, uključujući po prvi put i mladu Romkinju, također ROMED medijatorku. Ovo je iznimno važan korak, jer ovi novoizabrani vijećnici sada posjeduju moć da utječu na lokalne budžete i uključuju Rome u važne inicijative.

1.3 ROMED2 ključni rezultati

ROMED Nacionalni tim za BiH smatra da je Program stvaran, fleksibilan i prilagodljiv potrebama svih aktera u smislu razumijevanja potreba i kapaciteta. Prema nacionalnim izvorima, do sada nijedan implementiran program u BiH nije bio sličan ROMED-u niti ijednoj od njegovih faza (ROMED1 i ROMED2). Program koristi specifičnu metodologiju za poticanje novih inicijativa, pogotovo kada je riječ o aktivnom političkom sudjelovanju Roma na lokalnoj razini.

U drugim zemljama koje sudjeluju u Programu i također su dio vanjske evaluacije provedene 2016, ROMED2 je posmatran kao strateški nastavak ROMED1, ulazeći dublje u procese na lokalnom nivou putem razvoja akcionih grupa (u daljnjem tekstu: CAG) i rada na njihovim i kapacitetima lokalnih vlasti, kako bi zajednički surađivali. U BiH je ovaj proces otišao u drugom pravcu, uzimajući za značaj ulogu medijatora i zajednica u obje faze programa. Medijatori su ti koji ovdje rade na delegiranju problema prema Lokalnoj akcionoj grupi (koja se sastoji od članova institucija i članova CAG-a). Na ovaj način, Romi se nalaze na ključnim mjestima na kojima se kreiraju politike i tako razbijaju stereotipi da se svaka romska zajednica suočava sa istim problemima.

ROMED1 i ROMED2 programi u BiH su uspostavljeni simultano, što je mnogo veći izazov i znatno intenzivnije nego u drugim zemljama. Službena uspostava ROMED Programa je održana 18. novembra 2013. u pet općina: Bijeljina, Brčko, Donji Vakuf, Kakanj i Visoko. U kasnijoj fazi, još tri općine su se pridružile Programu: Prnjavor u februaru, Tuzla u martu i Vukosavlje u aprilu 2014. Ovaj plan da se dvije faze Programa provedu istovremeno je bio ambiciozan, ali i izvodljiv zahvaljujući predanosti gore navedenih nacionalnih partnera: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, NVO "Romalen Kakanj" i World Vision Bosna i Hercegovina

Općine u kojima se provodi ROMED2, zatražile su da se pridruže jer su ili prepoznale važnost Programa ili su se ranije susretale sa poteškoćama u pristupu u romskim zajednicama, a time su im bili potrebni učinkovitiji mehanizmi kako bi ušli u dijalog sa Romima. Jedan od važnijih kriterija za odabir općina jeste i taj da općina ima najmanje jednu aktivnu romsku organizaciju koja će surađivati sa NST. Nepotrebno je reći da je broj romskih stanovnika, kao i prisustvo obučanih romskih medijatora, odigralo važnu ulogu u odabiru općina.

U prvom tromjesečju 2014. godine, Nacionalni tim je identificirao članove CAG-a. Grupa okuplja medijatore, vođe/ članove romskih zajednica i predstavnike romskih organizacija. Za razliku od drugih zemalja koje implementiraju ROMED2, sastancima često prisustvuju i predstavnici iz MLJPI. U stvari, CAG-ove su formirali medijatori koji su igrali ključnu ulogu u identificiranju članova. Oni su ti koji predlažu potencijalne članove Nacionalnom projektnom službeniku, koji tada proaktivno pristupa procesu uključenja i mobiliziranja članova.

Kompleksno državno uređenje i nekoliko upravnih razina također su predstavljali izazov za određenu CAG da pokrije sve odgovarajuće kanale javne administracije. Osim toga, visoka razina nepovjerenja i frustracija, nagomilanih prema bilo kojim projektima vezanih za Rome, je faktor koji ugrožava efektivnost. To ujedno zahtijeva veliki trud medijatora da uvjere zajednice da ROMED program ima drugačiju metodologiju za razliku od bilo kojeg drugog projekta, kada su Romi često bivali zloupotrebljavani, ali gotovo nikad potpomognuti. U skladu sa tim, medijatori su pružili svoju pomoć tokom osnivanja grupa u svakoj općini koja učestvuje u programu.

ROMED2 uživa legitimitet od lokalnih vlasti zbog visokog povjerenja prema Nacionalnoj organizaciji za podršku programu, posebno Nacionalnom projektnom službeniku, gospodinu Muji Fafuliću. Posjete svim općinama provedene su u cilju pregovaranja sa lokalnim vlastima o provedbi ROMED Programa i potpisivanja saglasnosti od strane općinskih načelnika za početak implementacije ROMED-a. Na svim područjima, Program je prihvaćen kao instrument za izgradnju kapaciteta i razvoj lokalnih zajednica da bi se nacionalne strategije i programi za uključivanje Roma stavili u praksu. U specifične potrebe uključene su komunikacijske vještine, jačanje sudjelovanja tokom suočavanja sa specifičnim pitanjima i targetiranje novih inicijativa u lokalnim zajednicama.

Općinske strukture vlasti su stvorile Lokalne akcijske grupe (LAG), čiji su članovi predstavnici lokalnih vlasti i članovi CAG-a. Sastanci LAG-a i CAG-a pružaju platformu za učinkovit dijalog i pregovore za pronalaženje rješenja za prethodno identificirane prioritete. Proces interakcije jasno je strukturiran na mjesečnim sastancima, na kojima se učesnici konsultiraju oko razvoja Lokalnih akcionih planova.

Općinske vlasti planski raspodjeljuju sredstava za implementiranje Lokalnih akcionih planova u različitim budžetskim linijama koje se odnose na Rome i nacionalne manjine općenito. U većini slučajeva, sredstva nisu dovoljna da pokriju cijelu problematiku Roma, međutim postoji volja da se učešće poveća u budućnosti. Trenutno su usvojeni Lokalni akcioni planovi u sljedećim općinama : Bijeljina, Kakanj, Donji Vakuf i Prnjavor. Općina Visoko je u fazi usvajanja Akcionog plana. Uz pomoć ROMED2 trenera, izrađen je određeni broj projektnih prijedloga na sastancima LAG-a. Izrađeni prijedlozi su zatim poslani različitim donatorima za eventualnu dodjelu finansijskih sredstava.

Prije ROMED2, pripadnici CAG-a su imali malu ili nikakvu sposobnost da adekvatno formuliraju preporuke i tako uspostave zajednički dijalog sa predstavnicima lokalnih vlasti, u ime cijele zajednice. Zahvaljujući intervenciji ROMED2, romske zajednice su uspjele preuzeti vođstvo u identificiranju prioriteta, uz pomoć medijatora. Osim toga, članovi CAG-a počeli su aktivno komunicirati s lokalnim vlastima i biti prisutni na mjestima gdje se odlučuje, te tako utjecati na kreiranje lokalnih politika i mjera. ROMED2 program značajno povećava vidljivost romskih zajednica u zemlji i služi kao škola za sticanje znanja, vještina i praktične sposobnosti za aktivno građanstvo. Ovo je također korisno i za lokalne vlasti kako bi postali što osjetljiviji na pitanja Roma i da što učinkovitije odgovoraju na zahtjeve iz zajednica. Važno je napomenuti da se administrativni problemi najčešće rješavaju posredstvom medijatora, dok se materijalne potrebe (u području obrazovanja i infrastrukture), uglavnom rješavaju i pregovaraju kroz CAG i LAG sastanke.

Neki vidljivi rezultati ROMED2 odnose se na poboljšanje infrastrukture u romskim naseljima. Pokrenute su inicijative za poboljšavanje telekomunikacijskih mreža, sistema ulične rasvjete, pristupa različitim uslugama, itd. Općina Kakanj, na primjer, je pokrenula inicijativu za izgradnju dnevnog centra u romskom naselju za romsku djecu i mlade.

U novembru 2015. godine, ROMED Nacionalni tim i NVO "Romalen Kakanj" su organizirali Nacionalnu radionicu/konferenciju na koju su bile pozvane domaće i međunarodne organizacije, kao i ambasade sa sjedištem u BiH. Cilj je bio da se predstavi i istakne važnost ROMED Programa. Zapravo, veliki broj organizacija je priznao značaj ROMED-a i time pokrenuo partnerstvo s NVO "Romalen Kakanj". Jedna

takva organizacija je Minority Rights Group (MRG), koja planira partnerstvo sa ROMED timom u cilju promoviranja romskih medijatora na međunarodnoj razini.

Mnogo toga još treba da se uradi na vidljivosti i prepoznatljivosti programa u BiH. Vrlo je teško osigurati održivost već pokrenutih lokalnih procesa, zbog kratkog roka, posebno imajući u vidu da je jači naglasak bio stavljen na ulogu medijatora. To je razlog zašto su svi akteri programa bili zadovoljni kada su čuli da će naredni zajednički program između Vijeća Europe i Evropske unije uključivati i BiH kao korisnika, i tako nastaviti tekuće aktivnosti koje su već inicirane kroz ROMED.

Tu je, međutim, i povećana lokalna svijest o direktnim koristima ROMED2 faze, izražena od strane pripadnika CAG-a i lokalnih institucija, u daljem tekstu:

- Lokalne vlasti priznaju CAG kao lokalne partnere koji bolje poznaju stvarne potrebe zajednice. Učinkovito savjetovanje na LAG sastancima povećava potencijal za razvoj uspješnih inicijativa i projekata koji mogu privući sredstva donatora;
- Članovi CAG-a imaju povećanu sposobnost za interakciju sa lokalnom upravom i zajednicom. Međutim, grupe će i dalje trebati podršku od Nacionalnog tima u smislu plana uspostave održivosti lokalne strukture;
- Kompleksno državno uređenje, u zemlji s različitim administrativnim razinama, također predstavlja izazov za CAG da pokrije sve kanale administracije.

1.4 Naučene lekcije i preporuke

Glavna lekcija implementiranja dviju faza ROMED programa u BiH je činjenica da su **romski medijatori važan izvor za približavanje problemima Roma i pronalaženju rješenja na lokalnoj razini**. Iako ROMED2 faza menja fokus sa medijatora na CAG, u slučaju BiH medijator je središnji stup cjelokupnog procesa sudjelovanja od strane zajednica. To je značajno, jer jedno od pitanja koja se odnose na CAG i LAG u BiH, je da su oni manje održivi i postaju krhki kao struktura u izbornim periodima i svakako postaju podložni promjenama. Za razliku od toga, medijatori imaju prednost kao pojedinci jer su stalno odgovorni svojim lokalnim zajednicama, bez obzira na politički kontekst na lokalnoj i nacionalnoj razini.

Osim toga, inkluzija CAG članova u lokalne javne strukture je važan proces u cjelini. Jedan primjer za to je sadašnja situacija novoizabranih lokalnih vijećnika koji imaju mogućnost da utječu na raspodjelu budžetskih sredstava za pitanja Roma u svojim općinama.

Posljednje, ali ne i najmanje važno, dobra suradnja sa ostalim akterima, kao i učinkovita suradnja romskih nevladinih organizacija sa NST, je još jedan faktor uspjeha u izgradnji konstantne potpore za ROMED Program na različitim nivoima odlučivanja.

Postoji velika potražnja za nastavkom programa, kako za treninge i podršku medijatorima, tako i nastavkom pružanja podrške procesu sudjelovanja zajednice kroz dijalog na lokalnoj razini.

Neke od glavnih preporuka za nastavak programa uključuju:

- **ROMED program treba nastaviti**, kako u pružanju podrške kroz finaliziranje institucionalizacije struke medijatora, te tako i u povećanju održivosti pokrenutih procesa na lokalnoj razini;
- **Nova faza podrške razvoju sposobnosti medijatora treba se zasnivati na većoj prihvaćenosti programa na državnoj razini**. Treba težiti ka boljoj vidljivosti i prepoznatljivosti

na nacionalnoj razini kako bi postali održiviji u dugoročnijem periodu. Nadalje, to znači izdvajanje sredstava od strane različitih fondova i drugih priloga iz nacionalnih sredstava, za potrebe ROMED Programa;

- **Podrška usmjerena ka ROMED2 općinama treba da se nastavi, sa jasnim naglaskom na razvoj kapaciteta i održivost lokalnih CAG-ova.** Planovi za održivost lokalnih procesa trebaju biti razvijeni za svaku općinu, uz definiranje jasnih mjerila za uspjeh i održivost;
- **Nove općine koje su poslale zahtjeve za pridruživanje programu:** u proširenju programa/ metodologije na nove općine, od najveće je važnosti da se koriste postojeći uspješni modeli, kao i prakse, koje su dokazano uspješne i u drugim ROMED zemljama.